

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

Вейландє Лілія Вольдемар-Вікторівна

к.пед.н., доцент

Крижанівська Ярослава Костянтинівна

магістр 2 року навчання,

спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Вступ. Усі гендерні дослідження мають міждисциплінарний характер, тому кожне поняття вивчається одночасно різними науковими галузями: культурологією, лінгвістикою, педагогікою, психологією, соціологією, філософією, і, як наслідок, відсутнє єдине формулювання основних понять. Гендерна культура, як власне і гендер, є продуктом соціального розвитку суспільства, включаючи виховання, освіту, функціонування багатьох організацій та установ. У складі загальної соціальної культури, гендерна культура виконує певні функції та відповідає певній структурі.

Актуальність дослідження гендерної культури визначається гендерним підходом в освіті, який на сьогодні є основним та який вимагає формування егалітарної особистості для її повноцінного функціонування у суспільстві. Не менш важливим залишається вивчення рівня сформованості гендерної культури майбутніх викладачів, які впливають на засвоєння гендерної компетентності учнями.

Мета роботи – на підставі вивчення науково-педагогічних джерел дослідити сутність та структуру гендерної культури вчителя.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження є принципи рівності чоловіків та жінок, погляди класиків філософсько-педагогічної думки на роль та місце чоловіків та жінок у суспільстві з егалітарних позицій, особливості використання гендерного підходу у педагогіці, метод гендерного контент-аналізу. Актуалізація проблеми гендерного виховання, підготовки майбутніх вчителів до такої діяльності,

формування гендерної культури як складника загальної професійної культури вчителя знайшли своє відображення у роботах українських дослідників С. Вихор, Т. Говорун, І. Зверєва, Я. Кічук, В. Кравець, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Л. Смоляр, О. Цокур та ін. Однак, як будь-яка педагогічна проблема, яка розвивається, разом зі змінами у житті суспільства, накопиченням наукового досвіду з проблеми та появою нових вимог до досліджуваного феномену, у зв'язку з науково-технічним, суспільним розвитком, проблема формування гендерної культури вчителя невичерпана та актуальна й на теперішній час.

Результати та обговорення. Як частина загальної культури, гендерна культура особистості містить гендерну картину світу, гендерну компетентність, моделі поведінки та ціннісні орієнтації. Крім того, саме гендерна культура репрезентує рівень антидискримінаційних та антисексистських установок, які вказують на рівні можливості особистостей незалежно від біологічної статі [4, с. 87].

І. Калько розглядає гендерну культуру «як специфічний добір культурних характеристик, заснованих на психологічних особливостях поведінки чоловіка та жінки, що закріплюють зв'язок між біологічною статтю й досягненнями (особистості) у соціальному житті, культивують соціальну егалітарну поведінку щодо взаємостосунків обох статей і в яких наявні елементи статичності та динаміки» [5, с. 11]

Для потрактування гендерної культури, І. Клецина використовує поняття «засіб пізнання дійсності», в якому наявні різниці у маскулінних та фемінних рисах, способах мислення та поведінки, що закріплюють зв'язок між статтю та соціальними досягненнями особистості [1, с. 145].

Дослідниця С. Вихор розглядає гендерну культуру як наслідок засвоєних знань, понять та особистісних цінностей, а не частину загальної культури. Крім того, набуті знання формують власне ставлення до гендерних стереотипів, міжстатевих відносин та впливають на успішність взаємодії за принципами гендерної рівності [2, с. 108].

Вивчаючи гендерну культуру як категорію, В. Созаєв визначає її як

індивідуальну характеристику, що містить специфічні ціннісні орієнтації та моделі поведінки, гендерну картину світу та компетентність. Індивідуальна гендерна картина світу формує або патріархальний тип гендерної культури (домінування чоловіка у родині та суспільстві), або егалітарний тип (спрямованість на гендерну рівність) [2, с. 38].

У дослідженнях Т. Говорун та І. Кікінеджі гендерна культура потрактовується як певна система з різними умовами існування суспільства, де можливий розвиток чоловіка та жінки як рівних. Створені суспільством моделі поведінки є стандартними для чоловіків та жінок, а їхнє засвоєння є опануванням гендерної культури. Звичаї, традиції, релігійна, національна та культурна спадщина готують дітей до виконання ролей у статевому, сімейному, професійному, політичному, культурно-освітній сферах життя [3, с. 21–22].

Враховуючи проаналізовані вчення, на нашу думку, доцільно розглядати гендерну культуру як змінну систему особистісних ціннісних орієнтацій, що залежать від суспільно-економічних та культурницьких умов розвитку індивідуальності, а також включає ступінь засвоєння гендерних моделей поведінки, гендерних стереотипів та адекватне їхнє використання для уникнення гендерної дискримінації.

Важливо зазначити, що професійна культура викладача включає власне гендерну культуру особистості, формування якої є безпосередньою потребою сучасності. Гендерна культура, яку демонструє викладач, впливає на моделі гендерної поведінки, засвоєних та продуктованих учнями та студентами.

Питання гендерної культури вчителя є одним із найзатребуваніших у сучасній педагогіці, а зацікавлення до нього проявляють дослідники різних галузей науки. Сьогодні в українській педагогіці гендерна культура вчителя розглядається як важлива складова гендерного підходу в освіті. Не можна не додати, що, вивчаючи гендерну культуру педагога, Т. Дороніна потрактовує це поняття як сукупність знань, умінь і навичок в освітній сфері з відображенням необхідних морально-етичних якостей і педагогічно удосконалених правил і норм дій для вирішення освітніх завдань [4, с. 125]. У вивченні гендерної

культури вчителя важливо також розглядати гендерну компетентність, від рівня сформованості якої і визначається егалітарність особистості.

На нашу думку, гендерну культуру вчителя можна вивчати як змінну і необхідну для вирішення освітніх та виховних завдань систему ціннісних орієнтацій педагога.

У дослідників відсутня єдина класифікація критеріїв чи компонентів, за якими треба розглядати гендерну культуру вчителя. Беручи до уваги напрацювання С. Рикова, можемо сказати, що гендерна культура складається з гносеологічного компонента, який реалізує потенціал особистості з позиції егалітарності; онтологічний – базові елементи маскулінності та фемінності особистості; службово-етичний – гендерна рівність у професійних відносинах; діяльнісний – оцінка, що виключає гендерну дискримінацію [5, с. 52]

О. Васильченко, Т. Говорун, В. Кравець визначають такі структурні компоненти гендерної культури: когнітивний (знання з теорії конструювання гендеру, обізнаність у нормативно-правовій базі); емоційно-оцінний (здатність розуміти гендерну ідентичність іншої людини, дотримання гендерної рівності і реалізація у різних сферах життя); поведінковий (уникнення гендерних упереджень, адекватна оцінка власної поведінки, самовдосконалення у вирішенні гендерних проблем. Враховуючи усі перелічені компоненти, О. Васильченко розглядає їхній рівень сформованості за критеріями гендерної обізнаності, доцільної гендерної поведінки та гендерної чутливості [1, с. 11].

Враховуючи вищевказане, треба додати, що думки Т. Дороніної, О. Кікінежді, С. Матюшкової та ін. стосовно компонентів, які складають гендерну культуру, збігаються: усі виділяють три основних компоненти: когнітивний; діяльнісний; рефлексивний.

Варто зазначити, що І. Клещина у структурі гендерної культури виокремлює низку компонентів, серед яких загальнокультурний, що включає народні уявлення про гендерні стереотипи, а також розуміння змін у сучасному житті; ціннісний, що вказує на патріархальну чи егалітарну спрямованість особистості; навчально-пізнавальний, що розглядає навички вивчення та

аналізу гендерних питань; комунікативний, що спрямований на вдале вирішення гендерних конфліктів; соціально-трудоий, що включає досвід у різних сферах життя; особистісний, що відповідає за розуміння власної гендерної ідентичності [6, с. 135].

Такі дослідники, як Н. Сєдова та С. Демченко, розглядають дану категорію через прояв таких елементів, як: когнітивний, що необхідний для реалізації представника статі; мотиваційний, що мотивує для підвищення власної гендерної культури; процесуальний, що є конкретними навичками для самореалізації; особистісний, що визначає індивідуальність людини як представника певного гендеру; власне процеси, що розвивають гендерну культуру різними засобами [3, с. 121].

А. Швецова серед критеріїв сформованості гендерної культури визначає такі, як нормативно-правові знання, моделі професійного розвитку, моделі сімейних відносин, гендерні стереотипи, сформованість сексуальної культури та саморозвиток взаємодії між статями. На основі поданих критеріїв, дослідниця розглядає наступні показники сформованості гендерної культури особистості: встановлення прийнятних взаємин між представниками різних статей, знання про особливості статей на всіх рівнях, прояв різних почуттів у взаєминах [4, с. 119].

Дослідниця О. Цокур гендерну культуру розглядає як таку культуру, що складається з когнітивного компоненту, який включає розуміння гендерної теорії та функціонування гендерних стереотипів, адекватне сприйняття гендерної ідентичності; аксіологічного – орієнтація на гендерну рівність, відмова від закорузлих стереотипів, самопізнання гендерних особливостей власної особистості; дієво-практичний – прояв егалітарної поведінки, поваги до особистості незалежно від статі, самовиховання особистості із гендерною ідентичністю позитивної спрямованості [11, с. 245].

Висновки. Всебічний аналіз класифікацій компонентів, критеріїв та показників гендерної культури, створених вітчизняними та зарубіжними дослідниками, дозволяє нам запропонувати власні системи розгляду

компонентів, критерії та показників сформованості гендерної культури майбутніх вчителів.

Основними компонентами гендерної культури вчителя ми вважаємо когнітивний, аналітичний та діяльнісний. Для оцінки когнітивного компонента, на нашу думку, доцільно використати критерій гендерної обізнаності, показниками якого виступають наступні елементи: розуміння змісту та сутності гендерної проблематики, гендерної ідентичності, гендерних стереотипів та інше; вивчення нових досліджень з питань гендеру; осмислення шляхів та засобів ефективного формування гендерної ідентичності; розуміння побудови егалітарних відносин у різних сферах життя; вивчення вітчизняних та міжнародних аспектів права стосовно гендеру; просування ідей гендерної рівності.

Через критерій гендерної чутливості зручно розглядати аналітичний компонент, оскільки цей критерій має такі показники: визнання гендерних прав та рівності; адекватне сприйняття гендерної ідентичності та створення таких відносин, що відповідають загальнолюдським моральним принципам; орієнтація на виховання власної адекватної гендерної ідентичності з ефективним виконанням гендерних ролей.

Діяльнісний компонент краще вивчати через критерій «доцільна гендерна поведінка», який вміщує прояв адекватної гендерної ідентичності; керування власної гендерною поведінкою; вміння боротися з патріархальними стереотипами; виховувати у собі гармонійну особистість через поєднання маскулінних та фемінних рис.

Отже, можна сказати, що гендерна культура репрезентується у формі змінної системи ціннісних орієнтацій особистості, залежить від суспільно-культурних умов життя і впливає на адекватну гендерну поведінку. Як будь-який концепт, гендерна культура складається як мінімум із трьох компонентів, які включають різні показники та критерії оцінки рівня їхньої сформованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильченко О. І. Соціально-педагогічні умови формування гендерної культури студентів університету : автореф. ... дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук : спец. 13.00.05. Київ, 2015. 26 с.
2. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Вихор Світлана Теодозіївна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2006. – С. 108–114.
3. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія : навч. посіб. Київ : Академія, 2004. 308 с.
4. Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 331 с.
5. Калько І. В. Формування гендерної культури школярів у системі роботи сучасного закладу освіти. Харків : Друкарня Мадрид, 2017. 136 с.
6. Луценко О. А. Гендерна педагогіка : навч. посіб. Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. 304с.
7. Цокур О. Формування гендерної культури майбутніх фахівців упродовж їхньої професійної підготовки у вищому навчальному закладі: аналіз концептуальних засад дослідження проблеми. Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль ; Київ, 2011. С. 244–246